

kotóban vitális és a művészet mai helyzetére jellemző jelenségét. Másrészt a kiállítás szervezői nem kívánták az egyes alkotásokat különféle sémákba illeszteni, mert ezzel kiléptek volna a műkritika szerepköréből, és a művészet diktátorai lettek volna. Ezért választották a leltározás rendkívül kényelmes, de semleges módszerét: nem provokálni, nem értékelni, hanem egyszerűen az invenciót követve bemutatni az uralmon levő művészeti törekvéseket. Nehéz eldönteni, hogy a kritika és a művészeti élet ezen kompromisszumában milyenek az arányok.

A hagyomány kritikusa körülhatárolta és lezárta vizsgálatainak a tárgyát. A mai kritikus a végtelenig terjeszti ki kritikájának a tárgyát. Vagyis megnöveli a művészet területét, és ezzel együtt a bizonytalanságot is. Ezért mind nehezebb a mai művészet megbízható diagnózisát adni, hiszen minduntalan kicsúszik a kezünkől az, amit az adatok számának növelésével gondoltunk megragadni. Erről ír Igor Zidić ugyancsak a kiállítás katalógusában közölt tanulmányában.

Úgy látszik, a tudós művészeti kritikusok jól ismerik a művészetet, még jobban a modern művészet belső ellentmondásait, helyzetének kontroverziáit, de — sajnos — kiállítást rendezni nem tudnak, még akkor sem, ha magáról a kiállításrendezésről is sokat, talán túl sokat tudnak. „A sok tudás magát a tudást fenyegeti”, állította valaki.

ACS József

EMLÉKEZÉS BARANYI KÁROLYRA

A halál nagy mérlegkészítő az egyén és a közösség számára egyaránt. Bizonyos esetekben nem szólam, hogy a veszteség „pótolhatatlan”, de ezt csak akkor tudjuk meg igazán, amikor ezt már nem közölhetjük — talán egyetlen jóvátételként — az elköltözötttel. Sőt, sok esetben a halál után derül ki, mennyire szerettük azt, akit a gyilkos kór elragadott tőlünk, s hogy mennyire nem sikerült ezt az érzésünket és megbecsülésünket kifejeznünk. A mulasztás az elköltözött számára immár örökké jóvátételetlen.

Baranyiékhoz a szeretet, tisztelet, becsülés és hála számai kötnek.

Egy kötetrevalót írtam már Baranyi Károlyról (*Tiszatáj*, 1971. 1. sz., *Alföld* 1971. 9. sz., *Magyar Szó*, 1971. okt. 23., *Katalógus Bp.* 1972., *Forrás*, 1973. május—június, *Művészettörténeti Értesítő Bp.* 1977. 2. sz.). Igaz, nemcsak róla, hanem Markov Zlatáról is, mert bár művészetük különbözött egymástól, ahogy az életben, úgy a tudatomban is elválaszthatatlanok voltak egymástól. Nem beszélhettem, írhattam az egyikről úgy, hogy ne szóljak a másikról is.

A *Hid* és az *Üzenet* megemlékezéseiből úgy látom, abban egyetértünk, hogy Baranyi Károly művészete egyedülálló, főleg az 1956 utáni korszakával. Az előtte lévő is jelentős, mélyből fakadó, nagyvonalú és hatású, nem kisebb jelentőségű, mint az 1956 utáni, amely formavilágával s talán nem tévedek, ha azt mondom, derűsebb életfelfogásával, helyenként jóízű humorával, de mindig az ember iránti rendkívüli komolyságával ugyancsak kivételes eredmény. Ezen a ponton néhány megjegyzést meg kell kockáztatnom.

Az egyik az, hogy egy teljes értékű *monográfia* lesz csak képes egész képet adni Baranyi munkásságáról, amely az alapos szöveg mellett kitűnő felvételekkel mutatja be e gazdag művészpálya alkotásait.

A *másik* megjegyzésem: fölösleges lenne azzal bíbelődni, ami a műkritikus-műtörténész egyéni ízlése szemszögéből nézve talán szűrözhető, kifogásolható. Hisz minden alkotót a sikerült művek jelentik. Aki nem meri vállalni a gyengébbecske művet, nem hozza világra a remekművet sem. S ha világra hozta, az teszi naggyá. Ez alól egyetlen alkotó sem kivétel.

Baranyi Károly értékelésénél nem hagyható figyelmen kívül a meg nem valósult művek számbavétele és értékelése. A megemlékezések az építészettel is kapcsolatba hozták Baranyi művészetét. Joggal. De ne feledjük, hogy a Bauhaus, sőt már elődjei, szinte minden társművészeti alkotást száműztek az épületről. (Részben ezért is beszélnek korunk legnevesebb művészei a modern építészet csődjéről, még Niemeyer is!) A „modern” építészet lélektelensége és embertelensége ma már nem reakciós szólam, hanem száz- és százmilliók által igazolt tényállás. A kérdés részletes kifejtést igényelne, amire itt nincs hely. A lényeg azonban nem ez, hanem az, ahogyan Baranyi képzelte építész és szobrász együttműködését s aminek bizonyítására neki is, alkárcsak a kor legtöbb szobrászának, csekély lehetőség adatott.

Ha egy-egy építész értékelésénél a meg nem valósult tervek is figyelembe veendők, nem hagyhatók figyelmen kívül Baranyi szobor-tervei sem. Ezek földolgozása, számbavétele olyan műtörténészt igényel, aki úgy látja egybe az építészet és szobrászat kapcsolatait, mint ahogy Baranyi Károly látta. Ez esetben kiteljesedik az életmű, és tovább nő a jelentősége, mely szerintem eddigi látható voltában is hatalmas, de kiengesztülve a meg nem valósult álmok kivitelezésre kész terveivel, egyenesen kolosszális méretűvé tágu. A kéziratban maradt műveket is kiadják, ha arra érdemesek. Baranyi tervei kivitelezhetők, s aránylag nem is olyan költségigényesek, mint első pillantásra vélné a néző.

Még valamit, amit eddig nem hangsúlyoztam eléggé. Noha ízig-vérig kora embere volt, jelleme mindig elég erősnek bizonyult arra, hogy a művészet címén nyüzsgő és egymást irtó divatoknak, izmusoknak uszályába ne kerüljön. Nála a korszerűség nem valamely irányzat másolásában merült ki. A kor eszköztárát ő is felhasználta, de arra, hogy egy

magára jellemző önálló világot teremtsen. *És teremtett is!* Joggal vette meg azt a fajta provincializmust, amely a művészetet összekeverte a mindennapi sportversenyekkel, mintha bizony a művészetben az volna a lényeg, hogy holnapra ki tud valami újat, újabbat, még újabbat kitalálni! Csak ez a tipikusan provinciális szemlélet merülhetett el az egymást irtó, tiszavirág-életű izmusok hínárjában.

Azt vallotta, amit *Székelly Bertalan*: a divat lehet művészi, de a művészet nem lehet divat! Lényegében ezt mondja *Herbert Read* is *A modern szobrászat* c. műve utolsó oldalain, csak a modernizmust félreértők vagy nem olvassák, vagy úgy tesznek, mintha nem olvasták volna.

Párizsban nem hatott rá az ún. avantgarde művészet. Ontörvényei szerint fejlődött, alkotásának megfelelően, s bármit is csinált, hadiemiéletet, síremléket, Pirandello- vagy Krisztus fejet, menetelt katonaként vagy tanított szakkörben, minden arra szolgált, hogy önmagát találja meg abban, ami életművét egyedivé teszi. Egy darabig mindenestre, mert hogy lesznek követői, tanítványai, utánczóik, afelől nem táplállok kétséget.

Hogy a kor szellemét fejezte-e ki, ezen kár vitatkozni. A korok szelleme nem olyan egyértelmű valami, ahogyan azt némelyek hiszik és hishetik. De hogy Baranyi művészete nemcsak *kozszerű*, hanem némely tekintetben korát meg is előzi, ezt merem állítani. S hogy az *érzelem* mellett mindig szól az embert emberré tevő *értelmezés* is, ezt a magam részéről külön érdemként tartom számon. Oly korban, melyben az ésszel oly sokan s előszeretettel fosztják meg trónjától — művészet és műalkotás címén is.

Utálta a művekről szóló locsogást, azt a bizonyos „blablát”, az ebben kimerülő „műkritikát”, amelyben a mű már nem is volt fontos, sőt el is sülyedt a szóözönben, amelynek vége — nyugati kifejezéssel élve — a „szétfecsegett művészet” lett. Annál jobban szerette a lényegre világosan kifejező műelemzést. Puritán egyénisége, gondolkodása nem szegte szárnyát képzelő- és formateremtő erejének, nem torlaszolta el azt a bővizű forrást, amelyből a meglepően érdekes és értékes ötletek száza fakadtak. Nincs patikamérleg, mely eldönthetné, ki egy koron és ki akárcsak egy közösségen belül is a legnagyobb művész. Azt szoktam mondani, az a legnagyobb elismerés, ha valakit a nagyok, a legnagyobbak között emlegetnek. Hogy Baranyi Károly az utóbbiak közé tartozik, soha nem volt kétséges előttem, mióta művészetét megismertem. Ennek tudatában a halála óta eltelt hónapok még inkább megerősítettek.

Baranyi Károlyról és feleségéről, Markov Zlatáról annyit írtak már, hogy kevés művész és művészpárcsapat dicsekedhet mennyisége ilyen hatalmas és tartalmára nézve oly elismerő sajtóval. Ebből adott ízelítőt *Bordás Győző*, igaz, csak a két világháború közöttiből. Jó lenne, ha folytatása következne. A feladatok egyike az előbbiekből következik: egy Baranyi Károly- és Markov Zlata-bibliográfiát mindenképpen érdemes volna megjelentetni. Rendkívül tanulságos lenne. Kiderülne, hogy

a magyar irodalmi szemléletben a képzőművészet, mint „társművészet” (a könyvet nem ok nélkül hasonlítják az épülethez, az illusztráció is szerves tartozéka a könyvnek, ha szolgálatát igénybe vesszük) — legfeljebb, ha harmadrangú szerepet játszik. Egy kezünkön megszámoľhatjuk azokat a nagy írókat, akik komolyan érdeklödtek a képzőművészet vagy akárcsak egyik ága iránt is, miközben az „elidegenedésről” prédikáltak. Mindennek ellenére Baranyiéknak írói részről is volt sajtójuk, a vajdaságiban is, az utóbbi években a magyarországban is. Kiderülne belöle az is, hogy kortársi túlzás, mintha a vajdasági magyar művészek munkássága nem keltett volna visszhangot. Hogy ez nem volt elég erős, ez igaz, de a helyzet nem volt jobb másutt sem.

Egy *bibliográfia* nélkülözhetetlen Baranyi Károlyék *monográfiájához* s egyben talpköve lehetne az egész vajdasági magyar művészettörténet-írásnak. E monográfia sem nélkülözheti a széles körű történelmi háttér sokoldalú és alapos ismeretét. Baranyiék méltatása közben kiderülne az is, hogy 1920-tól napjainkig a vajdasági magyar művészet korántsem olyan „provinciális”, mint amilyennek hirdették azok, akik legfeljebb részben vagy egyáltalán nem ismerték. A provincializmus fogalmát különben is átértékeli a tudomány, a művészettörténet-írás és a tárlatlátogató közönség legfiatalabb rétege is — az egész világon. Csak figyelni kell a híradásokra.

SZIJ Rezsö

TELEVÍZIO

A FELFEDEZÉS ÖRÖME NÉLKÜL

Négy új tévédráma a belgrádi stúdió műsorán

A belgrádi stúdió szokásos őszi, ciklusba fogott hazai tévédráma sorozatában az idén mintha feladta volna a több évre előre megfogalmazott mottót, amely így hangzott: korszerűen mindennapjainkról. A nemrég bemutatott négy produkcióból ugyanis csak kettőre illett volna ez a meghatározás, de tulajdonképpen nemcsak ezt kifogásoljuk a látott művekben — annál is inkább, mert nem a mottó dönti el az értéket —, hanem azt, hogy hiába keressük azokat az ismertetőjegyeket, amelyek valamiképpen egyívé tartozókká is tették volna őket. S még akkor sem kellene szóvá tenni, ha a drámák önnön értéke és erénye tette volna

Vasko Ivanović: M. B. (Janko Đonović Úr című elbeszélése nyomán), Belgrádi Televízió, első műsor, 1978. X. 9. Rendező: Milo Đukanović. Főbb szereplők: Petar Božović, Sonja Jauković, Žarko Laušević.